

Сојуз на
дефектолози на
Р. Македонија

ОБРАЗОВАНИЕ
ЗНАЕЊЕТО Е СИЛА, ЗНАЕЊЕТО Е МОК

Министерство
за образование
и наука

Филозофски
факултет-Институт
за дефектологија

**МЕЃУНАРОДЕН НАУЧНО-СТРУЧЕН СОБИР
“ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАНИЕ-
СОСТОЈБА И ПРЕДИЗВИЦИ”**

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

**17-19 МАЈ 2012
СТРУМИЦА, МАКЕДОНИЈА**

МЕЃУНАРОДЕН НАУЧНО-СТРУЧЕН СОБИР

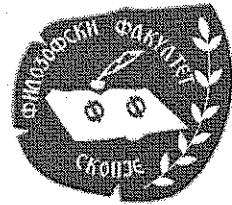
**ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАНИЕ
СОСТОЈБА И ПРЕДИЗВИЦИ**

**ЗБОРНИК
НА ТРУДОВИ**

17-19 МАЈ, 2012
СТРУМИЦА, МАКЕДОНИЈА

ОБРАЗОВАНИЕ
ЗНАЕЊЕТО Е СИЛА, ЗНАЕЊЕТО Е МОК

ОРГАНИЗАТОРИ НА СОБИРОТ

СОЈУЗ НА ДЕФЕКТОЛОЗИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ-ИНСТИТУТ ЗА ДЕФЕКТОЛОГИЈА

ПОКРОВИТЕЛ НА НАУЧНО-СТРУЧНИОТ СОБИР

Господин **Панче Кралев**
МИНИСТЕР ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

ВРЕМЕ И МЕСТО НА ОДРЖУВАЊЕ
17-19 МАЈ, 2012
СТРУМИЦА, РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
ХОТЕЛ „СИРИУС,,

Организационен одбор

Горан Петрушев, претседател
Проф.д-р Љупчо Ајдински
Лидија Крстевска Дојчиновска
Рената Ристеска
Анета Стефановска
Лорета Андреевска
Катерина Величковска
Благица Станоевска
Асс.м-р Наташа Станојковска Трајковска
Асс.м-р Александра Каровска
Ана Петковска
Ива Вишемирска
Маре Стојменова-Мицевска

Програмски комитет

Проф.д-р Љупчо Ајдински
Проф.д-р Лена Дамовска
Доц.д-р Зоран Киткањ
Проф.д-р Вивијана Лангер, Италија
Проф.д-р Горан Недовиќ, Србија
Проф.д-р Медина Вантиќ-Тањиќ Босна
Проф.д-р Мира Цветкова-Арсова, Бугарија

ИЗДАВАЧИ НА ЗБОРНИКОТ

**СОЈУЗ НА ДЕФЕКТОЛОЗИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ-ИНСТИТУТ ЗА ДЕФЕКТОЛОГИЈА**

УРЕДНИЦИ НА ЗБОРНИКОТ

**Проф.д-р Ристо Петров, Главен и одговорен уредник
Доц.д-р Наташа Чичевска Јованова
Асс.м-р Александра Каровска**

**Ликовно уредување
Бомат графике**

**Печати
Бомат графике**

**Тираж
300 примероци**

A-3.

СОВРЕМЕНИ ПРИСТАПИ ВО ПРОЦЕСОТ НА ПОУЧУВАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ СО ПОСЕБНИ ОБРАЗОВНИ ПОТРЕБИ

Зоран Велковски¹, Елизабета Томска-Илиевска², Алма Тасевска³
Филозофски факултет, Скопје

Апстракт

Еден од позначајните аспекти на мисијата на основното образование се однесува на образование кое ги почитува и развива индивидуалните потреби, интереси и афинитети на личноста. Во тој контекст се интегрираат учениците со различни образовни потреби и проблеми. Во Република Македонија во редовната наставна практика во основното образование се забележува вклученост на оваа категорија на ученици. За таа цел наставата претпоставува организирање и примена на соодветни современи пристапи во процесот на поучување.

Процесот на инклузивно образование ги третира проблемите на иницијалното образование на наставниците и развивање на нивните стручни компетенции за работа со ученици кои имаат специфични образовни потреби. Од друга страна, образовната инклузија, односно степенот на нејзината наставна развиеност и формите на нејзино практикување претставуваат значаен индикатор за овозможување на секој поединец да му се даде можност за образование, користејќи при тоа најразновидна методологија, инструменти и форми во процесот на поучување, прилагодени на конкретните услови и потреби.

Поучувањето на популацијата со посебни образовни потреби е посебен педагошки предизвик. За таа цел постои потреба од оптимално развивање на наставните услови и „методичката апаратура“ во функција на обезбедување на продуктивност и остварување на оптимални образовни стандарди.

Истражувачки проблем

Проблемот на истражувањето е насочен во испитувањето на образовните потреби на наставниците од првиот образовен циклус во основното образование за поучување на учениците кои имаат посебни образовни потреби.

Очекувани резултати:

Наставниците имаат потреба од стручна поддршка во изработувањето на индивидуализираните курикулуми за работа со ученици кои имаат посебни образовни потреби.

Наставниците имаат потреба од асистенти во процесот на поучување на учениците кои имаат посебни образовни потреби.

¹ coizv@unet.com.mk

² beti@fzf.ukim.edu.mk

³ alma@fzf.ukim.edu.mk

Наставниците имаат развиени дидактички компетенции за примена на современи и разновидни наставни техники и наставни методи во реализацијата на наставата со ученици кои имаат различни образовни потреби.

Техники на истражување: анкетирање, анализа на педагошка документација. Процесот на поучувањето ќе биде ефективен доколку истиот го остварува наставник со развиени стручни и дидактички компетенции за подготовка на индивидуализирани курикулуми според образовните потреби на ученикот, со активна вклученост на семејството/старателот, релевантните стручни лица од областа и стручните училишни тимови.

Клучни зборови: наставни пристапи, дидактички компетенции, поучување, ученици, посебни образовни потреби, индивидуализација, индивидуализирани курикулуми.

Вовед

Посебните цели и задачи на образованието мора да бидат насочени кон негување и развој на индивидуалните карактеристики на личноста преку процесите на запознавање, разбирање и почитување на социјалниот, културниот и етничкиот диверзитет и на потребите на учениците/обучуваните, во функција на развојот на индивидуалитетот, неговите интереси, ставови и мотиви. Овој процес треба да се издигне се до степен на самообразовна активност на личноста, за учениците да бидат во состојба да се ситуираат себе си во светот на потесното и поширокото социјално и работно опкружување.

Европската комисија во 2003 година ги идентификуваше видоизменетите димензии во улогата на наставниците на-знаење базираното општество кои ги карактеризираат посилна социјална кохезија и поактивна граѓанска партиципација, како и компетенциите кои им се потребни за ефективно да одговорат на овие видоизменети димензии.⁴

Методологија

Проблемот на истражувањето е насочен во испитувањето на образовните потреби на наставниците од првиот образовен циклус во основното образование за поучување на учениците кои имаат посебни образовни потреби. Во истражувањето беше користен квалитативен и квантитативен пристап при што беше користена истражувачката техника анкетирање за добивање на релевантни податоци. Прашалникот за наставници е структуриран во три дела, од кои во првиот дел прашањата се однесуваат на основните информации за субпримероците. Во вториот дел прашањата се однесуваат за добивање подетални информации за стручната подготвеност на наставниците во однос на практичната реализација на наставата во која се интегрирани деца со

⁴ЕВРОПСКА КОМИСИЈА (2003): ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА „ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА 2010“ ПРОГРАМА ЗА РАБОТА, „Подобрување на образованието на наставниците и обучувачите“ Тековен извештај

посебни образовни потреби. Информации за дидактичко-методското моделирање на процесот на почување на учениците со посебни образовни потреби се добиваат во третиот дел од прашалникот. Со цел да се испитаат образовните потреби на наставниците кои им се неопходни за примена на современи пристапи во процесот на поучување на учениците со посебни образовни потреби, користен е пригоден примерок на наставници кои наставата ја реализираат во редовните основни училишта од прво до петто одделение. Во ова истражување беа опфатени 125 наставници од 6 основни училишта од два града (Скопје и Куманово), табела бр.1. Опфатот на учениците во истражувачкиот примерок на училишта изнесува вкупно 3100, од кои 62 се евидентирани како ученици со посебни образовни потреби.

Табела бр. 1

О.У.	Општина/ Град	Број на наставници
Кочо Рацин	Куманово	30
Кочо Рацин	Центар	26
11 Октомври	Центар	19
Љубен Лапе	Аеродром	20
Гоце Делчев	Илинден	18
Петар Поп Арсов	Карпош	11

Од примерокот на наставници најголем процент од 78% се со високо образование, 17% од наставниците имаат завршено вишо образование, 5% се магистри во областа. 37% Од анкетираниите наставници имаат работно искуство од 11 до 20 години, односно над 20 години. Помал е процентот (26%) на наставници кои се во првата деценија од работното искуство. Од резултатите прикажани на табела бр. 2 може да се согледа процентуалната застапеност на одделенијата во кои наставниците ја реализираат наставата.

Табела бр. 2

Наставата ја ре во:	F	%
а) I одделение	31	25
б) II одделение	23	18
в) III одделение	23	18
г) IV одделение	27	22
д) V одделение	21	17
	N=125	100

Стручна подготвеност на наставниците

Индикативни се податоците за знаењата и стручните компетенции на наставниците стекнати во текот на додипломското образование за работа со ученици со посебни образовни потреби. Половина од испитаниците, 51% го делат ставот дека додипломското образование делумно ги подготвува наставниците за работа со оваа категорија на ученици, а 36% се изјаснуваат дека воопшто не се подготвени.

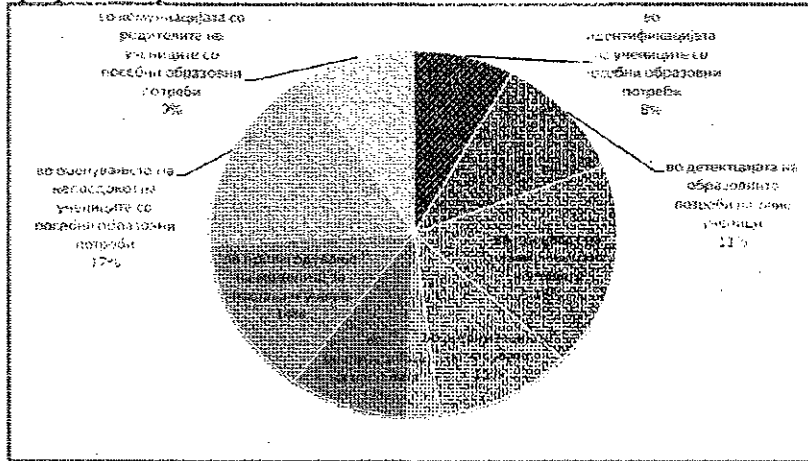
Во процесот на поучувањето наставниците искажуваат потреба од дополнителна стручна помош во процесот на планирањето на наставата, при континуираното следење, вреднување и оценување на напредокот на учениците со посебни образовни потреби, како и во прилагодувањето на моделите за учење и поучување (табела бр 3).

Табела бр. 3

За успешно поучување на ученици со посебни образовни потреби наставникот задолжително треба да продолжи со понатамошно стручно усовршување	f	%
а) Да	98	79
б) Не	26	21
	N=	124
		100

Деталниот приказ на стручните потреби на наставниците е прикажан со графикон бр. 1.

Графикон бр.1

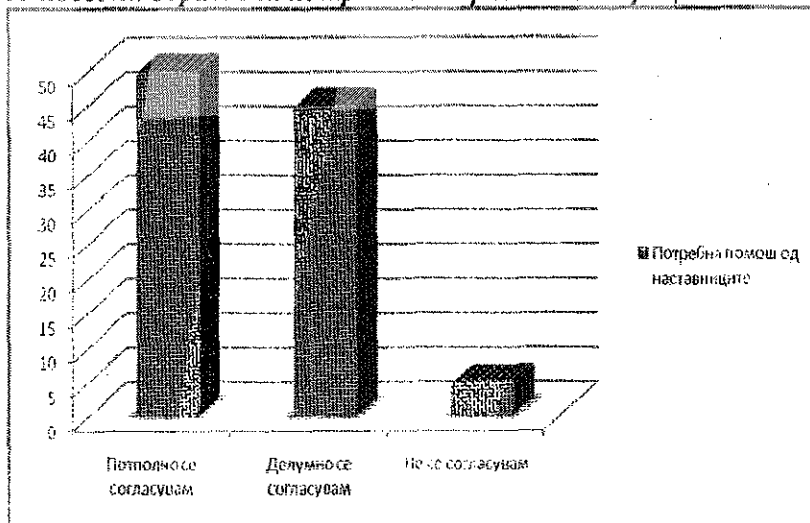
Од причина што наставниците немаат доволно развиени стручни компетенции на додипломско ниво, 79% го поддржуваат моделот на понатамошно стручно усовршување, како компензирачки пристап преку следните предложени содржини: утврдување на програми и протоколи за планирање, организирање и реализација на наставата, развој на индивидуализирани наставни курикулуми, стручна помош во идентификација на деца со ПОП, класификација според степенот на потребите на учениците, класификација и адаптација на методи за примена во настава согласно со попреченоста на ученикот.

Во текот на наставата 37% од наставниот кадар се изјасниле дека имаат потешкотии во реализацијата на образовната компонента, 23% имаат потешкотии во остварувањето на социјализацијата на учениците со посебни образовни потреби, а 22% тешко ја остваруваат дисциплината во одделението.

Наставниците како најчести ги потенцираат следните посебни образовни потреби на учениците: хиперактивност, аутизам, емоционална нестабилност, намалена концентрација, проблеми со моторика, зголемена хиперактивност, потешкотии со говорот и со слухот, пелтечење, ученици со агресивно однесување, некоординирано движење.

Графикон бр.2

Наставниците треба да помогнат во интеграцијата на учениците со посебни образовни потреби во образовниот процес:

Од добиените податоци може да се констатира дека наставниците во процесот на поучување на учениците од оваа категорија користат богата методичка апаратура. Организираат активности прилагодени на индивидуалните потреби на ученикот. Изработуваат дидактички материјали преку кои се стимулираат сите сетила, ја поттикнуваат манипулативноста, набљудувањето, усното изразување, кооперативното учење. Во редовната практика наставниците многу често го користат методот на учење преку игра.

Големата бројност на паралелките е еден од најизразените фактори кои предизвикуваат потешкотии во процесот на поучување на учениците со посебни образовни потреби. Во вакви наставни ситуации реализаторите се соочуваат со проблеми во практичната реализација на индивидуализираните планови, од причина што немаат доволно време за прилагодување на моделите за настава и учење со секоја категорија ученици.

Структурата на индивидуализираните програми (табела бр.4) најчесто ги опфаќа развојните можности и способности на ученикот, самостојната работа и временската рамка за концентрирана работа, основните нивоа на совладување на наставните содржини кои најчесто водат кон интеграција на наставните предмети и теми, како и индивидуализирани наставни листови и тестови, планирање на различни креативни воннаставни активности.

Табела бр. 4

Дали креирате индивидуализирани за оваа категорија ученици?	f	%
а) да	57	69
б) не	26	31
N=	83	100

Најзастапени начини за следење и вреднување на развојот на учениците со посебни образовни потреби се: чек листите, водење на посебен дневник за работа, лични белешки за учениците, лични трудови и изработки, протоколи за опсервација на активности, фотографии и видео записи, разговори со стручните служби.

Наставниците недвојбено ја изразуваат потребата од вклучување на дефектолози, и тоа како асистенти во наставата, од причина што тие имаат најразвиени стручни компетенции за идентификација, детекција и индивидуална работа со оваа категорија на ученици.

Искуствата на наставниците укажуваат на позитивните искуства од соработката (разговори, совети, упатства) со училишните педагози од причина што тие им даваат насоки во планирањето и следењето на наставата во која се вклучени ученици со посебни образовни потреби, ги советуваат при решавањето на индивидуалните проблеми и во подготвувањето на наставните стратегии во конкретни ситуации, како и во големата поддршка во соработката со семејствата. Соработката со психолозите на наставниците им помага при проценката и во следењето на психофизичкиот развој на ученикот, при изготвувањето на тестови за учениците со ПОП, како и насоките за работа. Во тимската работа на училиштата потребно е вклучување и на социјалниот работник, посебно во делот на соработката со семејствата и со средината, како и во социјалниот развој на овие ученици.

Наставниците ја потенцираат потребата од континуираната соработка со семејствата/ стартелите. „Педагошкиот триаголник“ е ефективен доколку секојдневно се разменуваат информации и целовремено, во различни ситуации се следи работата и развојот на ученикот. Наставниците повремено имаат проблеми во процесот со соочувањето на родителите со реалните образовни потреби на нивните деца.

Заклучок

Во контекст на бројните политички, социјални, културни, технолошки и економски промени кои влијаат врз резултатите од учењето што училиштата/центрите за обука треба да ги остварат и на компетенциите кои им се потребни на учениците за целосна партиципација во општествата базирани на знаење и доживотно учење, особено во светот на трудот, јасно се дизајнира амбиентот на промени што го детерминира новиот профил на наставник.

Зголемени се нивоата на формални барања наставниците да ја адаптираат својата настава и обука на социјалниот, културниот и етничкиот диверзитет на потребите на учениците/обучуваните и на хетерогеноста на паралелките, како и од социјалната цел за инклузија на сите ученици во редовниот систем, *вклучувајќи ги и децата со пречки во развојот*. Од наставниците се бара да применуваат пристап на решавање на проблеми за да развијат контекстуализирани практики кои можат да дадат соодветни резултати. Во наставата тие мора да вршат внимателна анализа на секоја ситуација на учење, избор на цели, развој и мониторирање на прикладни можности за учење, евалуација на нивното влијание врз постигањата на учениците, прилагодување кон образовните потреби на учениците, како и лично и колективно размислување за целиот процес.⁵

Пред иницијалното образование се испречува силен предизвик за „екипирање“ на идните наставници со сетови на компетенции за успешно справување со сите импликациите кои ги предизвикуваат новите промени. Иницијалното образование на наставниците не може да им даде ист приоритет на сите димензии на улогата на наставниците, бидејќи иницијалната компетенција се засилува преку практично наставно искуство, и бидејќи социјалните фактори кои секојдневно влијаат врз работата на наставниците постојано еволуираат. Во која мерка иницијалното образование на наставниците ги подготвува да преземат активна улога во надминување на импликациите на современите промени особено во контекст на учениците со посебни образовни потреби и во која мерка имаат изградено компетенции за работа со нив, не е само прашање на иницијалното образование туку и на (не)постоењето на систем за професионално усовршување во нашиот образовен систем.

Литература

1. Angell, C. (2001), *I Can Read! Reading Strategies That Work for Students at Risk*. Illinois: St Xavier University
2. Banerij, M. and Dailey, R. A (2005), A Study of the Effects of an Inclusion Model on Students with Learning Disabilities. *Journal of Learning Disabilities*

⁵ ЕВРОПСКА КОМИСИЈА (2003): ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА „ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА 2010“ ПРОГРАМА ЗА РАБОТА, „Подобрување на образованието на наставниците и обучувачите“ Тековен извештај

3. ЕВРОПСКА КОМИСИЈА (2003): ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА „ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА 2010“ ПРОГРАМА ЗА РАБОТА, „Подобрување на образованието на наставниците и обучувачите“ Тековен извештај
4. Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 со придружни програмски документи, (2006), Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија
5. Wardle, F. (1987). Are you sensitive to interracial childrens special identity needs? Young Children